

Hasonlóan vélekedett pozsonyi tanáiról egy másik önéletrajzában is: „1800-ban a Posoni Acadeimiában Logicát és 1801-ben Physicát hallgattam. Derék tanítóimat, mivel nem voltak magyar literátorok, akkor becsülni nem tudtam, sőt Gubernátort sem a magyar literatura Professorát, mert Varga, Révay és Kulcsár lelkét nem sejtém benne.”

A pannonthalmi levéltárban fennmaradt Szeder Fábián pozsonyi diákkori jegyzete. Fizikai jegyzetsorai példás diákra vallanak, aki füzetét, illetve füzetlapjait szép rajzokkal illusztrálta. Ezek a jegyzetek latin nyelvűek, hisz – amint az a fentiekből is kitűnt – az iskola oktatási nyelve is a latin volt. Szedernek bizony csak órák közt vagy egy-két lelkesebb tanár óráin volt lehetősége anyanyelvét használni. Az otthonról hozott tűz azonban nem aludt ki. S ezt szeretett tanárai közül is táplálták benne néhányan.

1804-ben lépett be Szeder János a bencés rendbe, majd Győrött és Pannonthalmán folytatta teológiai tanulmányait. 1808-ban szentelték pappá. 1832-ig a rend gimnáziumaiban tanított maga is, többek közt Pannonthalmán, Esztergomban, Győrött, Komáromban, Nagyszombatban és Sopronban. 1832-től pannonthalmi levéltáros és könyvtáros, 1841-től pedig a rendi birtok jószágkormányzója volt Komáromfüssön. 1859-ben húnyt el. Sírja a füssi temetőben van. Mindkét helyen – Csábon és Komáromfüssön is – emléktáblát állítottak tiszteletére.

Csáky Károly

Egy vidéki tanító helyzete a millennium évében

A matolcsi református egyházközség presbitériuma (mely egyben az iskolaszék szerepét is betöltötte) gyakorta foglalkozott iskolai oktatást érintő kérdésekkel. Nem volt ez alól kivétel a millennium éve sem, amikor is a korabeli jegyzőkönyvek¹ tanúsága szerint az alábbi esetek kerültek az egyháztanács elé – jól jellemezve a falusi tanító helyzetét.

1896. március 24-én a tanítói fizetés rendezéséről hoztak határozatot a presbiterek. E döntés érdekessége, hogy jegyzőkönyvileg rögzítették a tanító kötelezettségeit is.

Jegyzőkönyv

Felvetett az egyháztanács 1896. év március 24-én tartott gyűlésének határozata felett. Jelen voltak az alulírott egyháztanácsosok.

Tiszteletes Erdős Ignác h. lelkész² a gyűlést megnyitván előterjeszti, miszerint a f. é. nagytiszteletű egyházmegyei látogatóság által felhívott egyháztanácsunk arra nézve, hogy az 1892. évben eszközölt tanítófizetés felemelés folytán változás alá jött tanító díjlevelet törvényes alakban állítsa ki, s azt jóváhagyás végett a nt. egyházmegyei hatósághoz terjessze fel.

Határozat:

A kérdéses egyik tanítói díjlevél kiállításához egyháztanácsunk egyhangúlag hozzájárul, s annak a következőkben egybeállítását elhatározza.

¹ A presbitéri jegyzőkönyvek 1863-1900 között kelt példányai Fülep István tulajdonában vannak.

² Erdős Ignác helyettes lelkész vezette a presbitéri gyűléseket mindaddig, míg az aktív tevékenységtől visszavonulóban lévő (s már hosszabb ideje szolgálatképtelen) Csipke Mihály helyét Székely Ádám – korábbi misztótfalusi lelkész – 1896. június 21-én el nem foglalta. A lelkészváltás megsürgetése ügyében egyébként 1896. március 12-én hozott határozatot az egyháztanács, hiszen – mivel „Erdős Ignác helyettes lelkész úr az összes lelkési teendőikkel megbízott, ... az iskola vezetésében nagy részben akadályozva van...”

Évi fizetésül megállapítatik:

1. A tanító alapítványi pénztárból fizetendő 400 frt-
2. Az egyházi pénztárból 16 frt-
3. 400 öl házikert használata
4. Két öl kemény és egy öl puha tűzifa udvarra szállítva-
5. Tisztességes lakás, mely áll három padozott lakószoba, külön konyha és sütőház, pincze, kamra, továbbá fűskamra, sertésöl és istálló-
6. A házikertben 150 öl területű fűskola jövedelme felerészben.

Kötelessége:

1. Tanítja a kötelezett tanterv szerint az egyháztanács által vezetésére bízott osztályokat, s az ismétlőiskola-köteles növendékeket.

2. Templomi éneklés vezetése a társtanítóval hetenként felváltva, s annak akadályoztatása esetén úgy a templomi, mint temetési szolgálatokat végezni, s három kanonikus órán lelkészi szolgálatot teljesíteni.

3. A házikertben 150 öl területű fűskola gondozása s gyarapítása a tanítványok oktatásával egybekötve.

Mely ezen határozat alapján a törvénynek megfelelő díjlevél kiállítására, hitelesítésére elnökség ezennel felhatalmaztatik.

Kelt mint fent.

Erdős Ignác, lelkész, Szabó Károly, Illyés Áron, Szabó Imre, Őri Sándor, Szabó István, Széles István, Rádi János, Széles Mihály, K. Széles István.

Az idézett szövegből kiderül, hogy az egyháztanács két tanító munkájával számolt. A tanítói létszám kiegészítése (társtanító beiktatása) azonban csak az új oktatási évben valósulhatott meg. A korabeli viszonyokat jól jellemzi az a testületi ülés, mely Szilágyi Lajos ideiglenesen választott tanító kérelmét tárgyalta, aki 60 forint előleget kért, hogy „ügyeit rendezhesse, s állomását mielőbb elfoglalhassa”. Ügyében az egyháztanács az alábbi döntést hozta:

„Egyháztanácsunk elhatározta, hogy 50 frt-ot a debreceni tanító képezde Nagytiszteletű igazgatóságához küldi, hogy a nevezett egyént hívassa színe elé, s kérje meg tőle, van-e szándéka a matolcsi ideiglenes tanítóságot elfoglalni, ha elfogadja, rendezze belőle adósságát a nevezett egyénnek, s a fentmaradt összeget útiköltségül adja át, s a végbizonnyítványt a matolcsi egyház előjáróihoz küldje el.”³

Jegyzőkönyvi adatok szerint bevett szokás volt alapítványi pénzekből vásárolt taneszközöket „ingyen és tulajdonul a gyermekek közt az iskolai szék felügyelete mellett kiosztani”⁴. A következő alábbi dokumentum szerint a presbiteri gyűlés foglalkozott Tóth Imre tanító előterjesztésével, melyben az a taneszközök és tankönyvek beszerzésére 100 forint kiutalását kéri. A határozat szerint „Az iskolai taneszközök és tankönyvek bevásárlására az iskola alappénztár 1896. évi kasszajövedelméből 100 azaz száz forint kiadatni határozott; ezen összegnek kiadására Szabó Imre iskolai pénztárnok felhatalmaztatott – kijelentésével annak, hogy az ezen összegből vásárolandó taneszközöket és tankönyveket illető tanító úrnak egyháztanács előtt felmutatni, s szabályszerű leltár mellett számadás alá tartozandónak jelentetik ki.”⁵

Természetesen az „ingyen-könyvek” önmagukban még nem tették feltétlenül népszerűvé és látogatottá az iskolát. Előfordult bizony az is, hogy a presbiteriumnak a gyermekek gyakori hiányzása miatt büntetéseket kellett kirónia a szülőkre. Ezeket a mulasztásokat feltehetőleg az okozta, hogy az őszi betakarítási munkák során a családok (dacolva a törvénnyel) kényszerűségből még mindig igénybe vették a gyermekek

³ Részlet az egyháztanács 1896. augusztus 30-án tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből.

⁴ Részlet az egyháztanács 1896. január 27-én tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből.

⁵ Részlet az egyháztanács 1896. augusztus 16-án tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből.

munkáját. A testület a büntetések kiadásakor igyekezett humánusan eljárni.⁶ Az így befolyt összegről pedig akként rendelkeztek, hogy azt „*az iskola alappénztár kezelőjének*”⁷ kell átadni.

De nemcsak a hiányzások okoztak problémát a tanítók számára. Vihart kavart például az az eset is, amikor az egyik tanító (Gárdonyi Géza: Büntérgyalás című novellájában megírt történethez hasonlóan) nevelési illetve büntetési céllal a tanítás befejezése után is az iskolában marasztalta egyik növendékét. Ezzel az önmagában köznapinak tűnő esettel a millenniumi év utolsó napján kellett foglalkoznia a presbitériumnak: „*Egyház-községi bírósági ülés alakult az egyháztanács tagjaiból, s tárgyalta a következő ügyet: Tóth Imre tanító úr panaszolta, hogy Rádi Pálné – mivel lányát fennmarasztalta az iskolában – tanúk hallatára azt mondá, hogy talán valamit akar vele csinálni.*”⁸

Hogy a szóbeszédnek elejét vegyék, s a becsületében sértett tanítónak igazságot szolgáltatassanak, a presbiterek az alábbi döntést hozták: „*Egyházi bíróságunk a vádlottat megintette s megfédte, s ezenkívül 2 ft pénzbírságban marasztalta el.*”

Bár az idézett dokumentumok csupán egyedi eseteket villantottak fel, a bennük foglaltakból talán mégis következtethetünk arra, hogy miféle gondokkal, problémákkal kellett megküzdenie a múlt század végén egy falusi tanítónak.

Oláh András

Zúduló sasok

címmel kiállítás látható a gyulai Erkel Ferenc Múzeumban, 1996. október 6-ig. A kiállított anyagok az új honfoglalók (besenyők, kunok, jászok) történelmét és műveltségét mutatják be elsősorban a középkori Alföld és a Mezőföld területén. A gazdag és értékes kiállítás jól kiegészíti az Árpád magyarjainak honfoglalásáról alkotott képünket.

A kiállítás anyagáról tanulmánykötetnek is beillő katalógus készült, melynek tanulmányai felölelik a témakör valamennyi területét.

Pálóczi Horváth András Nomád népek a kelet-európai steppén és a középkori Magyarországon értekeznek, *Hatházi Gábor* Besenyők és kunok a Mezőföldön témát dolgozza fel, majd *Selmeczi László* három tanulmánya következik: Régészeti kutatások a Nagykunszágon, A jászok betelepülése a régészeti leletek tükrében és A magyarországi jászok régészeti kutatása.

A kötetet a múzeum igazgatója, *Havassy Péter* Katalógusa és Kronológiája zárja, valamint irodalom- és rövidítések jegyzéke egészíti ki.

⁶ Az 1897. január 4-én fölvetett jegyzőkönyv tanúsága szerint „*Szabó Károly volt gondnok előterjeszti, hogy Nagy Péter és Szabó Áron mint iskolamulasztásért bírságolt szülők büntetésdíját a presbitérium, mint iskolaszék, engedje el*”. A presbitérium végül úgy döntött, hogy a kirótt büntetés felétől eltekint.

⁷ A kérdéssel az 1896. december 13-án tartott gyűlésen foglalkoztak a presbiterek.

⁸ Részlet az egyháztanács 1896. december 31-én tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből.